شنەی دارمازوار

شێعر

عارف بەڕەنگ

[عارف محمّد]

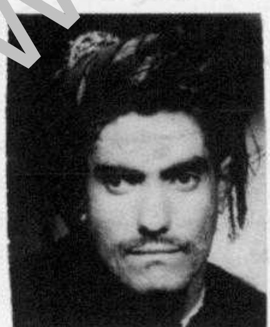

www.ketab.ir

انتشارات کردستان
سنە، پاساژی عیززەتی، تەلەفوون: ٣٣١٦٥٣٨٢ - ٨٧ - ٠٠٩٨

شنەی دارمازوار

سەرجەم شێعرەکانی عارف بەڕەنگ

ئامادەکردن و لەسەرنووسین:
کەمال بەڕەنگ

پیاچوونەوە:
چ[illegible] بەڕەنگ

کەڕەتی چاپ (نوبەی چاپ):
یەکەم (اول) ١٣٩٤

ژمارەی چاپکراو (تیراژ):
١٠٠٠ جلد

ژمارەی لاپەڕە و قەوارە (تعداد صحفه و قطع
١٨٦ لاپەڕە (صحفەی رقعی)

بڵاوکەرەوە (ناشر):
بڵاوکردنەوەی کوردستان

شابک:
٩٧٨-٩٦٤-٩٨٠-٢٦١-٩

قیمت: ٦٠٠٠ تومان

www.ketab.ir

ناوەڕۆك

پێشەکی ١١

ئەی مانگ ١٩

یاران ٢٠

ئەی نەفس ٢٢

سەمپاشی ٢٤

یاران وریا بن ٢٩

بەهار ٣١

ئەی چاو! بڕێژە... .... ٣٣

ڕێبوار ٣٦

[پەیمان ئینسانی] ٣٨

دار قەسوان ٤٠

کەڵ ٤٣

بۆ دۆست لە کوردستان ٤٤

شاهۆ شاخێکی خۆشە ٤٧

مێلوورە ٥١

خوێندن ٥٥

داری میراجی ٥٦

کۆنە سەیرانگا ٥٩

وەتەن ٦٣
ئامۆژگاری ٦٦
کوردستان ٦٨
گەنجی خوێنڕژاو، قسە بۆ دایکی ئەکا ٦٩
دنیا داوە سەبەبی بۆ ساز کەن ٧٢
وەتەن ٧٥
بەهار ٧٧
[illegible]سی جوانە ٧٨
سەدای زەنگی ٨٠
فیتنەیی کردن ٨٣
ئەسحاب مەریوان ٨٥
[قەفەسی ئەسیران شکا] ٨٨
بەهار و زستان ٩٠
هەر من ٩١
[دنیا هەڵگەڕا بە پێچەوانە] ٩٣
زستان ٩٤
بۆ دۆستێک کە کوڕی لە شەڕی ئێران و عێراقدا کوژراوە ٩٦
دوو قوتابی لە شەڕی ئێران و عێراق ٩٨
[لە شوێنی دەستگیر] ١٠٤
"لەگەڵ نەزان" ١٠٥
ئاسن و سیمان بە حەواڵە ١٠٦
[تەماشای شار مەریوان] ١١٠
[ڕۆژێ چوومە لای سروە بای شەماڵ] ١١٤
[وا قوتابخانە دانرا] ١١٩

www.ketab.ir

[کاکەی شمشاڵ ژەن] ١٢١
[ڕێگەی شادیم] ١٢٣
هەتاو خۆشبەختی ١٢٤
[ئومێدم لوتفی تۆیە] ١٢٦
گوڵی فەوتاو ١٢٧
[ڕۆژەکەی ئەزەل] ١٣٠
[[illegible]وری دیدارت؛ سۆی دا لە جەرگم] ١٣٢
[illegible]مۆشاری ١٣٤
[illegible]ەیاڵی دڵ ١٣٥
جوانی [illegible]ەرەو [illegible]ری ئەڕوا ١٣٦
گوڵی لە دەس[illegible] ١٣٧
[پەشیمانی] ١٣٩
[گەردشی وڵات] ١٤١
[زستان ڕقی جۆشاوە] ١٤٢
[کەشتیم ئەڕوا بێ کەشتیوان] ١٤٣
[فەلاح] ١٤٤
[ئەی منالە ڕووتەڵەکان] ١٤٥
[جیایی هاوڕاز] ١٤٧
[سەدەمەی ڕۆژگار] ١٥٠
بۆ مەرگی مامۆستا هەژار ١٥٠
[شەرتی ڕۆژی ئەلەست] ١٥٣
[ئەی دڵ موژدە بێت] ١٥٥
[حەسابی خۆم] ١٥٧
[illegible] دەلیل ئامان] ١٥٨

[دیاری بێنەوا] ١٦٠

[هۆردووی جەجاڵ] ١٦٣

[چون هەوارنشین وای لە هەوارا] ١٦٤

[ڕۆژی ئاسایش لێل گوڵی بەهار] ١٦٦

[١] ١٦٩

[٢] ١٧٠

[٣] ١٧١

[٤] ١٧٢

[٥] ١٧٢

[٦] ١٧٣

[٧] ١٧٣

[ئەوەڵ بە ناوی فەردی بێ هەمتا] ١٧٤

[ئەی وەتەن] ١٧٩

[سۆزی غەریبی] ١٧٩

[ئەی زوان] ١٨٠

چەند کۆپلەیەك ١٨١

www.ketab.ir

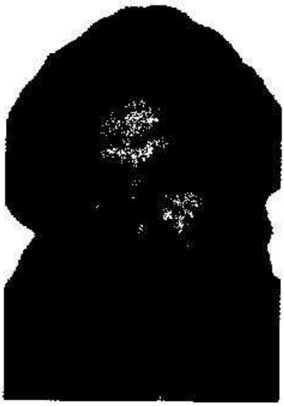

پێشەکی

به ناوی خوا

خوێنەری بەڕێز؛ ئەم شێعرانەی بەردەستت؛ بەرهەمی نووسینی باوکم واتە "عارف بەڕەنگ"ە کە لە دوای خۆی بە یادگار بەجێی هێشتوون.

شاعیر[1] عارف محمد، محمدامین" مەشهوور بە "عارف کا حەمە" لە دەور و بەری ساڵی ١٣١٨ هەتاوی لە ئاوایی "نێ" سەر بە شاری "مەریوان" هاتۆتە دونیا لە شەرایتی سەرەتایی ئەو سەردەمە خوێندوویەتی؛ لە دەورانی لاویدا چەندین کار و پیشەی جۆراوجۆر وەک فەلایی و بەنایی و مامۆستای مەکتەب و... ئەمانە پیشە و ژیانی خۆی پێ دابین ئەکات. عومری لە سی ساڵ کە تێپەڕ ئەبێت، لە ساڵی ١٣٥٥ هەتاویدا لە ئیدارەی سەبتی ئەسناد و ئەملاکی مەریوان دائەمەزرێت و تا ئەنجام و ئاکامی تەمەنی، ماوەی ٢۶ ساڵ لەو ئیدارە دەوام ئەکات. باوکم لە تەمەنی ۶۴ ساڵیدا لە ١٣٨٢هەتاوی[2] بە هۆی نەخۆشینی دڵەوە فەوتی کرد و ماڵئاوایی لە دونیای بێ پۆ کرد:

١. شاعیر کوڕی محمد کوڕی محمد امین کوڕی عزیز کوڕی زۆرابە کە بە هۆزی عەزیز زۆراب مەشهوورە، کە بە پێی گێڕاندنەوەی باپیرانمان لە کوردستانی ئەودیو لە دەور ڕەشان و بووزانەوە هاتوون بەم دیوا.

٢. ١٣٨٢/٠٨/٢٢ بەرانبەر ٢١ ڕەمەزانی ١٤٢٤.

www.ketab.ir

وێنەی پیرەدار بە کێوسانەوە   ئەشنێم بە دەم بای تۆفانەوە
ئاخۆم کام بابێت، بێخەبەربم من   کوتوپڕ لێمدا هەڵکنیەم لە بن

لە دوای فەوتی مەرحوومی باوکم، دەستنووسەکانی لە لای من مانەوە بەو هیوایە کە بتوانم بیاننووسمەوە. ئێمەیش وەك بنەماڵەی شاعیر جەزمان ئەکرد شێعرەکان نەفەوتێن و هەلێك بڕەخسێ بتوانین لە چاپیان بدەین؛ سەرەنجام لە دوای تێپەڕبوونی ١٢ ساڵ بەسەر وەفاتی باوکماندا؛ شکور بۆ خوا، ئێستا بۆمان لوا و درا بەر چاپ.

پێم خۆشە لێرەدا چەن خاڵێك باس بکەم:

- هەروا کە لە خوێندنەوەی شێعرەکانا بۆتان دەرئەکەوێت؛ شاعیر زۆربەی ئەم شێعرانەی بە خۆی وتووە، هەر بەم بۆنەوە شێعرەکان گوزارشت لە هەست و دنیای دەروونی شاعیر ئەکەن و شێعرەکانی بە زۆری بەردەنگیان خودی شاعیرە، بۆیە ڕای تێ ئەچێ ئەم تایبەتمەندییە هۆکاری ئەوە بێت کە شاعیر نازناوێکی بۆ خۆی هەڵنەبژاردووە.

سەدای زڕەی زەنگ، قافڵەی سەفەر
هەر ڕۆژێ چەن جار، پێم ئەدا خەبەر
ئەڵێ پێم هەڵسە، لە خەوی غەفڵەت
لە بەرتە سەفەر، ڕێگەی پڕ هەڵەت

- باوکم قسە نەسیمی و لە سەرخۆ بوو؛ هەمیشە مەجلیسی ئەڕازاندەوە بە قسەی خۆش و بەیناوبەینیش بە شمشاڵ لێدان دڵ و گیانی زاخاو ئەدایِن. لە ئەخلاق و سادەیی و تەوازوع و قەناعەت و نوکتەزانی

www.ketab.ir

و قسە خۆشی باوکم زۆر شتم بینیوە و بیستووە. جا ئەڵێن گەورەترین پاڵەوانی هەر منداڵێك باوکیەتی؛ هەر کام لە ئێمە ئەگەر بە خۆمانا بچینەوە، ئەم ڕاستییە ئەسەلمێنین. جا ئەگەر دوای گەورەبوون و بە جێ هێشتنی دونیای شیرینی منداڵی و ماڵئاویی لە پەپوولەکان؛ ئەو گەورەییە لە ڕاستیدا خۆی بنوێنێت. ئەوا ئەو باوکە بە هەمیشەپاڵەوانی ئەمێنێتەوە. خۆشحاڵم بەوەی کە باوکم بۆ هەمیشە بە پاڵەوانی مایەوە.

وەك نموونە دوو بەسەرهات ئەگێڕمەوە:

یەکەم:

زەوییەکەمان کرابوو بە نیسك و دابووی بە بژار. ویستمان بژاری کەین، باوکم ئەگێڕی بۆ کردین؛ ماوەیەك پێش چوونمان، زەوی و نیسك و بژاری نیسکی داین و شەوێك پێی‌وتین: "ڕۆڵە ئێوە بەیانی بچن بۆ بژار؛ جا منیش نیوەڕۆ دوای دەوام یەم بۆ لاتان." ئێمەیش خوشك و برا بەیانی زوو سوار ماشین بووین و لە سەر زەوی دابەزین. بازێك خولمان خوارد بە ناو زەوی و مەزرادا؛ زەوی دوو جۆر گیای تیا بوو؛ لە بازێ شوێنا ئەم لەو زۆرتر، لە بازێك شوێنترا ئەو لەم زۆرتر بوو. شوێن وایشی بوو نیوا و نیو وێسا بوو. ئێمەیش نەمانزانی بکەین چی نەکەین، دڵ خۆمان ساقۆ کردۆ و ئادەی بە قوربانە، بزانم چی ئەکەین! با جێیی خۆمان باش دیاری کەین. خۆ خۆمانین جا بژارمان کرد؛ مەڵێی زل زلمان نابوو؛ کلۆمان لە سەر نابوو؛ کە ورد ئەبووینۆ، چلە نیسك جوان هابووی بەچاوۆ و بە دەم سریوەوە ئەشنیا و ئیتر ئەحەسایەوە! باوکم دەمەو نیوەڕۆ پەیا بوو. ئێمەیش بە بینینی لە دوورەوە، دوو ئەوندەیتر گڕمان گرت. هاتە لامان و ماندوو نەبوونیە باشی کردین:

www.ketab.ir

- "ڕۆڵە ئەوە چی ئەکەن"؟

- "دەی بژار ئەکەین"

- "بژاری چی؟"

- "نیسك!"

ئەویش بە پێکەنینەوە بەوپەڕی هێمنی و لە سەرخۆییەوە وتی:

- "ڕۆڵە خۆ هەرچی نیسکە هەڵتان کێشاوە!"

- "ئەی بۆ ئەمە نیسك نییە؟" مەبەستمان ئەوە بوو کە بە پێوە مابوو.

- "نەء ئەوە پۆڵکەیە!"

خولاسەی کەلام ئێمەی منیچە شاری، دابوومان لە لایەك لە زەویەکە و دیتە خۆش ئەهات بە دەمانەوە؛ بێجگە نیسکمان هەڵکێشا پڕ باوەشێ!

بەڕاستی ئیستەیش کە ئەیکەمەوە و بیری ئەکەمەوە؛ پێی کەیف خۆش ئەبم. پێم وابێ ئەو دەرزدەی لە ڕەفتار و هەڵسوکەوتی باوکمان گرت بە فرۆشتنی هەزار ئەوندە نیسك و خەرج کردنی پارەکەی لە ڕێگای تەربیەتدا بە هیچ نەئەبوو لە بەرانبەر ئەو کردارە شیرینە کە بەرانبەر ئەو هەڵە و خەتای ئێمە نواندی! ئێمە بێ ئەو خۆراکی نیسکە نەمردین و بەڵام بەو دەرسە دەماودەم، هەر پاراو ئەبین و تێر نەبین.

- دووهەم:

باوکم باوەکوو چووبووە دایەرە بەڵام هەر دوخت خۆی نەگۆڕی، کەوا و پانتۆڵ لەبەر و ڕەشتی لە سەر؛ سادە و لە سەرخۆ. جارێك کە لە دایەرەی سەبتا بوو؛ بە بۆنەی بازێك کار و باری ئیداری، جار بە جارێك، خەڵکی سەفیان ئەبەست و لە بەر دەرکی ئیدارەدا ڕێچکەیان

www.ketab.ir

ئەبەست. ڕۆژێك لەو ڕۆژانە کە خەڵکی لە سەرەدا وێساون، باوکم بە بۆنەی کارێکەوە لە ئیدارە یەتە دەرەوە و دواتر کە ئەگەڕێتەوە بڕواتە ژورەوە؛ خەڵکی لێی توورە ئەبن و لێی یەنە دەنگ:

ـ" خاڵۆ بۆ کوێ؟!... بێ دواوۆ!... ئەم خەڵکە نابینی وان لە سەفا؟.."

ئەویش بێ ئەوەی خۆی لێڵ کات؛ یەتە سەر سەف و ئەوێسێت تا سەرەی یەت و ئەچێتە ژوورەوە! جا دوایی؛ لە هاوسەفەکانی چووبوونە لای لەو زوورن بایەگانی و ئەمجارە زانیبوویان چ باسە!

لەم بابەتانە و زۆر شتی تریش هەن کە پێم خۆش بوو باسیان بکەم. بەس لێرەدا وێڕای یادێك حەزم کرد بەم دوو سەرگوزەشتە ئیشارە بکەم؛ تەنانەت شێعری "ئاسن و سیمان بە حەواڵە" هەر سەرگوزەشتی خودی شاعێرە کە چووەتە لای یەکتر و دەستیان بە ڕوویۆ ناوە.

ـ هەروا کە شاعێر لە چەندین شێعردا ئاماژەی پێکردووە؛ بە دەوام خۆفی سەفەری ئاخری بووە بە جۆرێك کە دوو وشەی" ڕێگە" و " سەفەر" بە زۆری لەم شێعرانا ئەبینرێن؛ وە بۆ گۆزەر لەم ڕێگەیە هەوڵی بووە کە بەشکم خوا بۆی کات و چرایەك بێت بۆی پیشاندەری:

چـــرا لازمە، بـــۆ ڕۆشـــنایی بەڵـــەد زەڕوورە، بۆ ئاشـــنایی

وە ئاواتی بووە کە دەستگیرێك پەیا بکا:

خوا تووش پیاوێ بم؛ پیاوێکی زۆر ژیر

خۆم خەمە خاك پای، ئەو بێت بە دەستگیر

نەجاتـــم بـــدا؛ لـــە ڕێگـــەی غەڵەت

لەمـــە خراپتـــر، نەچـــم بـــۆ هەڵەت

ئەو ئاواتەی یەتە دی و دەبێتە موریدی حەزرەتی شێخ عوسمان سیراجەددینی دووهەم (قدس سرە) پیری تەریقەتی نەقشبەندی.

ئەها ڕەحمی خوا چ جوان دیارە   ئەڵێی برووسکەی شەوی بەهارە

....

ڕاپەڕە لە خەو هەڵسە فرسەتە   بڕۆ کەوە شوێن ئەو شوعلە و نوورە

هەر ئەوەیە کە شاعێر لە ژیانیا بەدژایەتی لەگەڵ نەفسی، خەریکی پاك و ئاوێرکردنەوەی دەروونی بووە. لە شێعرەکانیا بە زۆری لە بیری "سەفەری ئایەندە بون و بەرامەی عیرفانی و مەعنەوییان پێوە دیارە. بەڕاستی تەریقەتی ئەو ڕێبازە جوانە بوو کە بە خوو گرتن بە زیکر و بە یادی مەرگ خۆی بۆ سەفەری ڕێی دوور ئامادە کردبوو بە جۆرێك کە لە ئاخرین شەوی ژیانیا (شەوی ٢١ ڕەمەزانی ١٤٢٤ مانگی) کە لە خزمەتیا بووم بە ئارامی یاسینی خۆی ئەیخوێند و فەوتی فەرموو.

- شێعرەکان بەرهەمی نووسینی ناوبراوی شاعێرن لە ماوە ٣٧ ساڵدا. بە پێی ئەو شێعرانەی کە شاعێر تاریخی بۆ نووسیون؛ لە شێعری «مێلوورە»وە دەست پێ ئەکات کە شاعێر ١٩ ساڵە بووە و تا ١٣٧٤ هەتاوی یانی هەشت ساڵ پێش وەفاتی درێژەی داوە و بە نووسینی شێعری «زستان» کۆتایی پێ هێناوە.

- شێواز و زاراوەی نووسینی شێعرەکان وەك خۆی پارێزراوە و حەزمان کرد بازێك لە وشەکان با نامۆش بن؛ بەڵام وەك ئەوەی کە خەڵکی ناوچەکە قسەی پێ ئەکەن و شاعێر بە کاری هێناوە؛ هەر وا بمێنێتەوە.

- تا شێعری "ڕێگەی شادیم" ئەو شێعرانەن کە لە لایەن شاعێرەوە،

www.ketab.ir

پاکنووس کراون و هەوڵمان داوە هەر ئەو تەرتیبە بپارێزین. بەڵام باقی شێعرەکان لە ڕووی دەستنووسەکانەوە نووسراونەتەوە و بە گوێرەی نووسینەوە تەرتیبمان داون.

ـ شاعیر خۆی زۆربەی شێعرەکانی ناو ناون؛ بۆ ئەو شێعرانەیش کە بێ‌ناون ناوێك زیاد کراوە کە بە جووت قولاپ ([ ]) دیاریمان کردوون.

لە ئاکامدا دەستی دایکم ماچ ئەکەم و ئەم دیارییەی پێشکەش ئەکەم کە زۆر لە هەوڵی پاراستنی دەسنووسەکانی باوکما بوو و چاوەڕوانی لە چاپدانی شێعرەکان بوو و خەرجی چاپیشی لە ئەستۆ گرت.

مەمنوونی جەنابی حاجی مامۆستا مەلا ڕەحمەت بەڕەنگ هەم، کە ئەرکی پیاچوونەوەی شێعرەکانی گرتە ئەستۆ. هەر وەها مەمنوونی دۆستی بەڕێزم کاك "عەباسی سیاناوی"م کە لە ڕاستکردنەوە و ماناکردنەوەی وشەکانا هەولی لەگەڵ دام. دەستخۆشیش ئەکەم لە بڵاوکەرەوەی کوردستان کە بەوپەڕی دڵسۆزییەوە یارمەتیان دام.

کەمال بەڕەنگ
خەزەڵوەری ١٣٩٢ هەتاوی
مەریوان